

А. О. ЧЕЧЕЛЬ

ПРО ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УРБАНІЗОВАНИХ ПРОМИСЛОВИХ ВУГІЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ

Запропоновано критерії класифікації урбанізованих промислових вугільних територій за ступенем техногенного перетворення простору. Визначено параметри і завдання комплексного аналізу і прогнозу впливу сучасного вугільного виробництва на стан навколишнього середовища. Запропоновано модель еколого-економічного обґрунтування вибору варіантів розвитку гірничодобувних підприємств в умовах урбанізованих територій.

Ключові слова: урбанізовані вугільні території, сталий розвиток, еколого-економічний прогноз, гірничі підприємства.

The classification criteria for urban industrial areas of coal by the degree of technological transformation space is proposed. The parameters and objectives of a complex analysis and forecast of current coal production on the environment are defined. The model of ecological and economic rationale for the choice of options for mining in urban areas is proposed.

Key words: urban coal area, sustainable development, environmental and economic forecast, mining company.

Сучасний етап індустріального розвитку пов'язаний з необхідністю наукового обґрунтування і розробки методів економічного регулювання природоохоронної діяльності на урбанізованих територіях. Технологічний прогрес породжує низку проблем, однією з яких є порушення сталого розвитку урбанізованих територій. Особливо гостре становище спостерігається в регіонах скупчення підприємств вугільної та гірничо-переробної промисловості, наприклад у Донбасі.

Виробнича діяльність вугільних підприємств часто призводить до деградації ландшафтів, захаращення виробничим сміттям, появі несанкціонованих звалищ, забруднення поверхневих і підземних вод. Унаслідок функціонування вуглевидобувних підприємств у цих регіонах пройшли чи не найбільш негативні екологічні зміни навколишнього середовища, а саме: просідання ґрунтової поверхні, зменшення рівня ґрунтових вод; забруднення поверхневих і підземних вод шахтними водами; забруднення повітря пилом, продуктами горіння териконів, метаном та іншими викидами; порушенням стійкості ґрунтового покриву, загальне геохімічне забруднення ґрунтів; підтоплення територій, зокрема населених пунктів, при закритті шахт, особливо в процесі затоплення шахт.

У цих умовах важливим завданням економіки природокористування є розробка механізму реабілітації індустріальних і постіндустріальних земель з метою їх інтеграції в соціально-економічне середовище регіону.

На сьогодні виробництво з видобутку вугілля в урбанізованих територіях являє собою складну багатогранну систему взаємодії природних, технічних, економічних, екологічних, соціальних, правових та інших компонентів. У численних науково-дослідних роботах О. Поважного, Н. Ткачової [2], В. Пілюшенко [1], С. Гребенкіна, В. Костенко, Е. Матлак [6] В. Гончарова, В. Захарченко, Е. Захарченко [7] та інших авторів знайшли відображення різні сторони організаційно-технологічних і економічних особливостей ведення вуглевидобутку в умовах урбанізованих територій. У роботах О. Іватанової, Б. Данилишина, С. Данилишина, В. Міщенко, Я. Ковалю, О. Новоротова [4] розкриті різні аспекти оцінки природно-ресурсного потенціалу в урбанізованих територіях. Разом з тим, питання еколого-економічного обґрунтування реалізації заходів, спрямованих на екологічне відновлення промислових територій, у системі управління природокористуванням досліджені недостатньо і вимагають свого наукового обґрунтування.

Мета статті – визначити місце еколого-економічного прогнозу в процесі обґрунтування доцільності варіантів розвитку урбанізованих промислових вугільних територій і функціонуючих на них гірничодобувних підприємств.

Урбанізовані промислові вугільні території – це площі міст і селищ міського типу в адміністративних межах, до складу яких входять землі, де розташовані виробничі фонди, оборотні активи і відходи виробничої діяльності вугільних підприємств індустріальної (або постіндустріальної) стадії розвитку.

Доцільно розглядати урбанізовані території за ступенем техногенного перетворення простору або в цілому антропогенного освоєння території (табл.).

Дана класифікація промислових територій дозволяє оцінити складність проведення ревіталізаційних робіт, яка буде визначатися виходячи з кількості ускладнюючих факторів, а отже визначити обсяги робіт і витрат на відновлення постіндустріальних урбанізованих територій [3].

Таблиця

Критерії класифікації вугільних промислових територій

<i>Критерії оцінки території</i>	<i>Параметри впливу вугільного виробництва</i>
Розташування території в плані міста	У межах міської межі / поза міською межею в
Ступінь освоєності території	незабудована зелена територія; занедбані, забруднені землі (терикони, відвали, звалища) території діючих індустріальних об'єктів, прилеглі до об'єктів гірничого виробництва житлові масиви, інфраструктура основного виробництва
Особливості техногенного впливу гірничого виробництва	території, пошкоджені насипним ґрунтом або виїмкою ґрунту; наявність атмосферного забруднення, порушення гідрогеологічного балансу; забруднення важкими металами, нафтопродуктами, радіацією, наявність біогазових аномалій і санітарно-бактеріологічного забруднення
Напрямок ревіталізації	будівельне; рекреаційне; комерційне, соціально-культурне

Сучасна екологічна політика на урбанізованих територіях вугільних полягає, перш за все, у виведенні з кризової екологічної ситуації підприємств і постіндустріальних територій, розробці стратегії економічного розвитку, спільної зі збереженням навколишнього середовища. Найважливіше значення в цьому зв'язку має проблема визначення принципових напрямків і конкретних засобів оптимізації еколого-економічної ефективності промислового природокористування на підприємствах вугільних регіонів (рисунок).

Рисунок. Модель визначення пріоритетів екологічної політики урбанізованих промислових вугільних територій

Комплексний аналіз впливу сучасного вугільного виробництва на стан навколишнього середовища та існуючих методів його оцінки показує, що найбільш поширені методи визначення впливу виробничих процесів на навколишнє середовище спираються на натуральні показники. Це концентрація шкідливих домішок у середовищах і маси шкідливих речовин, що потрапляють у НС протягом року. Оцінюється ступінь їх відповідності нормам (ГДК, ПДВ, ПДС тощо).

Кількісні оцінки мають вигляд інтегральних показників навантаження (наприклад, індексів забруднення). Очікувана тривалість життя – один з допустимих критеріїв для оптимізації рівня безпеки. Цей критерій має необхідне представництво, оскільки саме на очікувану тривалість життя впливають техногенні та природні процеси. Деякі дослідження доводять недоцільність єдиного узагальнюючого еколого-економічного показника для оцінки наслідків її природокористування. Як економічний показник оцінки впливу вугільного виробничого об'єкта на навколишнє середовище, часто застосовується кількісна характеристика економічного збитку, заподіяного в результаті забруднення.

Пошук ефективних рішень проводиться з урахуванням витрат на підвищення надійності і безвідмовності технічних систем і якості продукції, що випускається, тимчасового фактора і соціальних ефектів.

Суть методу полягає в зіставленні та аналізі двох величин: витрат на забезпечення надійності та безвідмовності і економічного та іншого збитку у вартісному виявленні. Рівень безпеки, що відповідає тому чи іншому стану суспільства, його науково-технічним та економічним можливостям, в загальному випадку характеризується:

- ймовірністю виникнення техногенних аварій, катастроф, небезпечних природних явищ і можливим збитком під час цих подій;
- ступенем негативного впливу на людину і навколишнє середовище техногенних та природних процесів;
- ймовірністю переростання екологічної обстановки в кризову і катастрофічну.

Забезпечення екологічної безпеки неможливо без урахування існуючих тенденцій розвитку екосистем. Невід'ємною складовою частиною комплексного прогнозу соціально-економічного розвитку як країни в цілому, так і її окремих регіонів є еколого-економічний прогноз. Він дозволяє оцінити характер стану природного середовища регіону при різних варіантах його розвитку, визначити домінуючі зв'язки між екологічної та іншої підсистемами, наприклад індустриальної чи соціальної.

Таким чином розробка еколого-економічного прогнозу території лежить в основі регіональних цільових програм розвитку і зводиться до вирішення трьох конкретних завдань:

- соціально-економічна оцінка стану природного середовища в регіоні в даний час і перспективу, розробка на її основі системи заходів щодо повного запобігання або максимального пом'якшення негативного впливу діяльності підприємств гірничодобувної промисловості на навколишнє середовище;

– визначення та облік можливих наслідків змін у природному середовищі в результаті виробничої діяльності вугільних підприємств і техногенних процесів, їх вплив на спеціалізацію та комплексний розвиток економіки регіону;

– облік прогнозів еколого-економічних процесів у контексті загального комплексного прогнозу соціально-економічного розвитку вугільного регіону шляхом формування низки критеріїв і обмежень як за ресурсами, так і за допомогою показників якісного стану навколишнього середовища.

З іншого боку, екологічний прогноз повинен стати основою пошуку раціонального рішення щодо вибору варіанта розвитку виробничої діяльності конкретного вугледобувного підприємства в умовах урбанізованих територій. Для забезпечення своєчасності прийняття раціональних рішень пропонується використовувати механізм еколого-економічного обґрунтування вибору варіантів розвитку виробничої діяльності в умовах урбанізованих територій.

Робота механізму полягає в послідовному виконанні таких взаємопов'язаних кроків і дій:

1. Виконання комплексного еколого-економічного аналізу попиту на видобуваються в урбанізованих територіях вугілля на вітчизняних і зарубіжних ринках; стан виробничо-господарської діяльності вугледобувного підприємства; стан урбанізованих територій; стан навколишнього природного середовища.

2. Установлення впливу екосистем урбанізованих територій на тенденції на вибір варіантів розвитку основної виробничої діяльності вугледобувного підприємства.

3. Формування варіантів розвитку супутньої виробничої діяльності на вугледобувному підприємстві в умовах урбанізованих територій.

4. Формування варіантів розвитку виробничої діяльності вугледобувного підприємства, що включає в себе всі можливі і сумісні між собою варіанти розвитку основного і супутнього видів виробництва та їх оцінка з використанням методів економіко-математичного моделювання.

5. Перевірка відповідності варіантів розвитку основного і супутнього видів виробництва екологічним нормативам урбанізованих територій.

6. Вибір найкращого варіанта сталого розвитку виробничої діяльності вугледобувного підприємства в умовах урбанізованих територій.

7. Реалізація обраного варіанта розвитку виробничої діяльності вугледобувного підприємства в умовах урбанізованих територій та перехід до вироблення рішень щодо розвитку виробничої діяльності вугледобувних підприємств в умовах урбанізованих територій в черговому періоді [5].

Варто відзначити також, що при розробці вугільних родовищ в урбанізованих територіях необхідно своєчасно проводити переоцінку варіантів розвитку вугледобувного виробництва залежно від мінливих потреб еколого-соціально-економічного простору регіону.

Таким чином, прогнозування тенденцій розвитку екосистем у вугільних регіонах різного рівня урбанізації зводиться до встановлення ступеня узгодженості екологічних параметрів індустріального розвитку з показниками

прогнозованих соціально-економічних змін. При цьому основними вихідними параметрами екологічного блоку є показники використання підприємствами вугільної промисловості земельних ресурсів і надр, ступеня впливу на повітряний басейн, водну середу, стан рослинного і тваринного світу, ґрунтів та ін.

Література:

1. *Пілюшенко В. Л.* Адаптивное управление системами, подверженными дестабилизирующим воздействиям внешней среды / В. Л. Пілюшенко, В. Г. Скобелев // Доп. НАН України. – 2000. – № 11. – С. 135–138.

2. *Поважний О. С.* Антикризове управління економічною безпекою : [монографія] / О. С. Поважний, Н. М. Ткачова, В. Л. Пілюшенко ; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк : ВІК, 2010. – 309 с.

3. *Попкова Ю. Б.* Нарушенные территории как объект эколого-экономического управления в системе экономики природопользования // Теория и практика экологического страхования: итоги и перспективы. Материалы X юбилейной Всероссийской и V межд. конф. Улан-Удэ, 2010, с. 152–155.

4. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко та ін.]. – К. : РВПС України. – 2009. – 716 с.

5. *Рыбак Л. В.* Эколого-экономическая эффективность развития производственной деятельности угледобывающих предприятий в условиях урбанизированных территорий / Л. В. Рыбак. – Тула : ИППГриф и К°, 2010. – 441 с.

6. Сохранение окружающей природной среды на горнодобывающих предприятиях : [монографія] / [С. С. Гребенкин, В. К. Костенко, Е. С. Матлак и др.] ; под общ. ред. С. С. Гребенкина и В. К. Костенко. – Донецк : ВІК, 2009. – 505 с.

7. Экономика региона : [колл. монографія] / [В. Н. Гончаров, В. И. Захарченко, Е. А. Кузнецов и др.]. – Донецк : ООО “Альматео”, 2006. – 196 с.

Надійшла до редколегії 15.06.2012 р.

УДК 33.005.52:658.15

Н. О. ГРЕБЕНЮК

ДИНАМІЧНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто питання оцінки фінансової стійкості підприємств. Проведено порівняльний аналіз існуючих методичних підходів до оцінки фінансової стійкості. Сформульовано пропозиції щодо покращення механізму побудови фінансової стратегії розвитку підприємства на базі вдосконалення системи динамічної оцінки фінансової стійкості та управління фінансовими потоками підприємства.

Ключові слова: підприємство, фінансовий стан, фінансова стійкість, фінансові потоки, модель оцінки і управління.